

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anno/Anul XX. N. 199

Maggio/Mai 1991

Noi Tracii

Mensile. Spedizione abb. postale Gruppo III 70% - 00187 Roma, Foro Traiano 1/A, Tel. 06/679.77.85

SARMAȚII

ANTON MOISIN

În conștiința marelui public Sarmații ocupă un loc marginal, dacă nu cumva uneori sunt cu totul ignorați. Mult mai cunoscuți sunt Sciții, Celții, Goții sau Hunii, ca să nu mai vorbim despre Slavi sau Maghiari. Și totuși, rolul lor în istoria Neamului românesc a fost foarte interesant, în orice caz mai semnificativ decât acela al Hunilor, Gepizilor sau Avarilor - ca să dăm doar aceste exemple. Cum, după părerea noastră, acest rol nu a fost descifrat decât parțial, merită să ne oprim asupra lui mai pe larg.

Cine erau Sarmații? Un popor de păstori și războinici aparținând grupului iranian vestic, aflat inițial în regiunile uralo-caspice. Din pricina cirezilor de animale, erau legați de stepă vara și de bălți iarna. O spune limpede Strabon: «Corturile de pâslă sunt așezate pe carele în care ei locuiesc. În jurul corturilor pasc cirezile, cu al căror lapte și carne se hrănesc. Umblă după pășuni, alegând întotdeauna regiuni bogate în iarbă - în timpul iernii în mlaștinile din jurul Maiotidei (Marea de Azov), iar vara în câmpii»¹. Se înrudeau cu Sciții, în urma cărora s-au și deplasat treptat, până când au ajuns în zona vechii Dacii. Erau împărțiți în trei ramuri: *Iazigii*, *Roxolanii* și *Alanii*.

În secolul al V-lea a.C., după știrile oferite de Herodot, Sarmații erau așezați lângă fluviul Don, care îi despărțea de Sciți (aflați mai spre vest). În secolul al III-lea a.C., Polybius îi amintește între Don și Nipru. Prin anul 100 a.C., conform geografului Strabon, Sarmații iazigi atinseseră Nistrul, luând astfel contact cu cei mai vestici reprezentanți ai marelui neam al Geto-Dacilor, *Tirageții*. La această dată, întregul teritoriu dintre Nistru și Don era dominat de Sarmați (între Nistru și Nipru Iazigii și Sarmații «regali», între Nipru și Don Roxolanii), care i-au înlocuit pe Sciți ca principală forță

politico-militară. I. Nestor respinge teoria care susține formarea unui «Imperiu sarmatic» la nordul Mării Negre, aducând în sprijin lipsa știrilor scrise și neconcludența dovezilor arheologice². În acord cu poziția istoricului român, noi adăugăm că Sarmatații nu se aflau într-un stadiu de organizare care să permită realizarea și conducerea unui imperiu, fiind vorba de o populație aflată în continuă mișcare. Un singur exemplu este edificator: în anul 50 d.C., Iazigii ajunseseră tocmai între Tisa și Dunăre, unde se stabiliseră prin anul 20 d.C., Roxolani de la Don se deplasau spre Dunărea dobrogeană, iar dincolo de Don apăruseră Alanii³. În asemenea condiții, era exclusă formarea unui centru de putere stabil, necesar realizării unui imperiu.

Statutul deosebit al Sarmataților printre popoarele migratoare care au venit în țara noastră decurge din următoarele trei împrejurări:

a) Sarmatații au fost singurul popor migrator, în afara Bastarnilor, care au avut strânse legături cu Daco-Geții, în întreaga perioadă de expansiune și de stăpânire romană în Dacia, când s-a realizat în principal romanizarea Dacilor. Prezența lor a avut un anumit rol în relațiile daco romane.

b) Migrația Sarmataților, ca de altfel și a Bastarnilor, reprezintă o verigă de legătură între valul de migrații din secolele VIII-III a.C. și valul de migrații din secolele III-XI d.C.

c) Prezența Sarmataților a avut implicații complexe pentru istoria Daco-Geților, mai ample și, uneori, mai dramatice decât în cazul altor popoare migratoare de până atunci.

Să ne referim doar la principalele implicații.

1. *Rolul deosebit al Sarmataților pe plan politico-militar* a început în jurul anului 20 d.C., când Iazigii se strămută între Tisa și Dunăre. I. Nestor nu se pronunță asupra modalității în care a avut loc deplasarea lor - pe cale violentă sau prin acțiunea calculată a Imperiului Roman. Personal înclin spre a doua ipoteză, motivul fiind că, spre deosebire de Roxolani, Iazigii au avut în general relații pozitive cu Imperiul Roman; mai mult, pe vremea împăratului Constantin cel Mare obțin și sprijin imperial. Așezarea Iazigilor în pusta de dincolo de Tisa a avut ca efect *o bruscă limitare a spațiului geopolitic dacic înspre vest, anume pe Tisa*, limitare care va deveni durabilă, deoarece Iazigii au rămas acolo vreme îndelungată, până la venirea Hunilor (deci, trei secole și jumătate, din circa 20 d.C. până la 376 d.C.). Până atunci, hotarul vestic al Dacilor fusese constituit de Munții Slovaciei. Pliniu arată că Iazigii au izbutit să-i izgonească pe Daci până la Tisa⁴. Constantin Daicoviciu atrăgea atenția că stabilirea Iazigilor între Dunăre și Tisa «nu înseamnă însă dispariția Dacilor din aceste regiuni»; de altfel, însuși Pliniu îi menționa în continuare pe Daci ca sălășluind în munții Carpaților nordici (Iazigii stând numai în câmpie)⁵. Nu poate rămâne nici un dubiu asupra faptului că majoritatea celor izgoniți se vor fi stabilit printre Dacii de la răsărit de Tisa, întărind forța Dacilor din această zonă. Astfel, M. Párducz în *Móra Ferenc Múzeum Evkönyve* (Szeged, 1956, pp. 18-30) recunoaște atestarea lor arheologică la

est de Tisa și pe Crișuri până în secolul al IV-lea d.C.⁶

Poate că nu este străin de această «condensare» a elementului dacic în zona Crișurilor și la est de Tisa faptul că stăpânirea romană nu s-a putut impune aici pe vremea Daciei romane, după cum nici în nord, unde Dacii rămăseseră neclintiți în munți și în perioada mișcării geo-etnice provocate de lazigi. Acestea se întâmplau la hotarul de apus al Dacilor, pe Tisa.

La hotarul lor de răsărit, pe Nistru, au venit Sarmații roxolani. Ei au pătruns în teritoriul dintre Nistru și Prut, locuit de Geți. Aici au pătruns și Bastarnii (de neam germanic), care s-au intercalat o perioadă între Roxolani și Geți. I. Nestor scrie: «Presiunea sarmatică a produs o tulburare simțitoare numai în spațiul dintre Nistru, Prut și Dunăre, cu care prilej desigur triburile getice din răsărit au fost puternic presate și eventual dislocate»⁷. Afirmția nu este decât o presupunere nedovedită și nu putem fi de acord cu ea. Contrar presupunerii lui I. Nestor, Constantin Daicoviciu susține că așezarea Sarmaților între Nistru și Prut, inclusiv în «stepa Geților» (cum numea Strabon regiunea Bugeacului), «nu înseamnă, firește, dispariția elementului geto-dac din aceste regiuni»⁸. El adaugă: «O răspândire a Dacilor, chiar și mai departe, până în ținuturile vest-ucrainiene (cultura Lipița), iar spre est, până dincolo de Nistru, la Olbia de pe țărmul Mării Negre, o indică mărturiile de cultură materială (ceramică în primul rând) și o confirmă cercetările recente ale arheologilor sovietici» (anume arheologii T.D. Zlatkovskaia și G.B. Fedorov⁹).

Așadar, nici vorbă nu poate fi de o dislocare radicală a triburilor getice dintre Prut și Nistru, în sensul că ele ar fi părăsit această veche regiune getică. La o atare concluzie pledează și faptul că, spre deosebire de zona dintre Dunăre și Tisa, între Nistru și Prut Sarmații au avut un «concurrent», anume poporul Bastarnilor, de neam cu totul diferit de al lor. Bastarnii, cum menționează I. Nestor, au locuit între Prut și Nistru și între Carpați și Prut, din veacul al II-lea a.C. până în veacul al III-lea d.C., deci în cea mai mare parte a perioadei în care au stat înșiși Sarmații. Întrucât Sarmații nu i-au putut respinge pe Bastarni peste Prut spre vest, s-a ajuns la o conlocuire. Este logic că, de vreme ce nu au putut elimina pe Bastarni, Sarmații nu au fost în măsură să facă lucrul acesta nici cu Geții, deoarece nu aveau libertate de acțiune deplină pe întregul teritoriu (existând și forța bastarnă).

Dovezile arheologice și rațiunea impun concluzia că între Prut și Nistru a existat o conviețuire geto-sarmato-bastarnă neîntreruptă. Această «prindere în clește» a Daco-Geților de către Sarmați - la apus de către Iazigi, iar la răsărit de către Roxolani - a avut o mare importanță, anume o *stabilizare a granițelor și o concentrare a etniei daco-getice*, în momentul în care se apropia marea înfruntare cu Romanii dinspre sud, unde hotarul era de mult stabilit pe Dunăre. În nord și nord-est, granița era în Galiția, deoarece, cum spune C. Daicoviciu, cununa Carpaților «au încălecat-o Dacii... în Galiția (Ucraina) prin câteva puternice triburi și uniuni de triburi, cum sunt Carpții și Costobocii»¹⁰. Această concentrare a avut loc evident mai apăsător în zonele

extracarpatică de vest și de est, în vreme ce înspre nord puternicul trib al Costobocilor era favorizat strategic de munți.

Este oare o întâmplare că tocmai aceste zone au rămas în afara stăpânirii romane? Noi credem că nu. Mai mult, tocmai Dacii liberi au avut un rol foarte important în continuarea neamului nostru pe actualul teritoriu, la retragerea militarilor și funcționarilor romani din anul 271 d.C., ei reprezentând - alături de populația romanizată din provincia Dacia romană (populație care a rămas pe loc) - o forță de continuitate etnică extraordinară de puternică (e vorba de *Carpi*, *Costoboci*, *Dacii liberi*); romanizarea Dacilor liberi s-a mai prelungit prin întrepătrunderea cu Daco-Romanii din fosta Dacie romană, încă vrei trei patru secole, majoritatea dintre ei rămânând pe teritoriul fostei Dacii a regilor (excepție unii Carpi, care au trecut în anul 295 d.C. în imperiu)¹¹.

Existența permanentă a Dacilor liberi (Dacii liberi propriu-ziși din vest și Costobocii din nord) în opoziție cu stăpânirea romană din Dacia Traiană este suficientă pentru a discredita orice teorie care ar pretinde un vid de locuire în Dacia după secolul al III-lea. De fapt, este evident că Romanii n-ar fi putut retrage la sudul Dunării o populație liberă (respectiv Dacii liberi) pe care n-au izbutit să o supună niciodată, ba, dimpotrivă, a cărei forță a crescut neîncetat; de asemenea, este absurd să se susțină că Dacii liberi (din toate zonele) ar fi părăsit de bună voie, ulterior, un teritoriu pentru care i-au înfruntat atâta timp chiar și pe Romani.

Nu trebuie uitat că Dacii au izbutit să găsească uneori un sprijin în Sarmății roxolani și în Sarmății alani, ceea ce le-a favorizat rezistența. Astfel, în anii 67-69, atacurile Dacilor contra Imperiului Roman erau combinate cu cele ale Roxolanilor, iar în secolul al III-lea e.n. se formează o puternică alianță carpo-goto-alanică¹². În concluzie, pe plan militar pătrunderea Sarmăților în spațiul geto-dacic a avut ca efect o strângere a rândurilor și o mobilizare a forțelor în perioada confruntării cu Romanii, favorizând, după cucerirea unei părți a Daciei de către Romani, rezistența Dacilor liberi și menținerea unei puternice «vâne» dacice în organismul daco-roman în plină plămădire.

2. *Un rol social cu reflexiuni etnice* se pare că au avut Sarmății, în raport cu Dacii sau Daco-Romanii, numai în Banat. Aici au pătruns Iazigii, se pare după retragerea Romanilor și probabil s-au divizat. Unii au devenit «pătura sarmată conducătoare» din Banat, cum spune D. Tudor, numiți și *Sarmatae Argaragantes*, iar ceilalți au format masa supușilor, fiind numiți *Sarmatae Limigantes*. I. Nestor presupune că Argaragantes vor fi fost Roxolani, însă ipoteza aceasta e greu de susținut. Motivul este că există trei păreri cu privire la soarta Roxolanilor: a. înglobarea și asimilarea lor de către Alani, b. înfrângerea și asimilarea lor de către Goți, c. înfrângerea lor de către Goți, fapt care i-a determinat să se strecoare în cete către apus, la rudele lor Iazigii (teoria cea mai recentă). În primele două cazuri nici nu se mai poate discuta prezența lor în Banat, iar în al treilea este greu de admis că, împărțiți în cete

ce veneau treptat, ei ar fi avut forța necesară să transforme în sclavi pe Iazigii și pe Daco-Romanii bănățeni, sau chiar să ajungă clasă dominantă de 300.000 de oameni.

În anul 332 d.C., are loc un mare atac gotic, fapt care determină pe Sarmatii de aci să ceară ajutor împăratului roman Constantin cel Mare. Acesta îi trimite pe unul dintre fiii săi, Constantin al II-lea, care zdrobește pe Goți și pe aliații lor Taifali într-o mare bătălie, în ziua de 20 aprilie 332 d.C. O sută de mii de «barbari» au pierit, după cum apreciază izvoarele istorice. Cu acest prilej, Argaragantes i-au înarmat și pe Limigantes, pentru a face față atacului extern, însă după depășirea pericolului Limigantes se întorc brusc contra Argaraganților, pe care îi înfrâng. 300.000 de Argaragantes au fost siliți să plece în Imperiul Roman sau la victoriali. Urmarea a fost o nouă intervenție militară a Imperiului Roman, în anul 358, pe vremea împăratului Constantius al II-lea, în alianță cu Taifalii. Atacați pe două fronturi (Taifalii veniseră contra Banatului dinspre Oltenia), Limigantes au fost înfrânți, fiind obligați să se țină departe de Dunăre. Argaragantes se întorc în Banat, unde sunt conduși de regele Zizais, în timp ce, aparent paradoxal, Limigantes procedează invers, cerând loc în Imperiul Roman. Faptul acesta este foarte semnificativ. Ei nu acceptă viața printre alți «barbari» și nici ocupația de păstori, deoarece, fără îndoială, o mare parte din Sarmatae Limigantes o formau Daco-Romanii și Dacii, sedentari agricultori¹³.

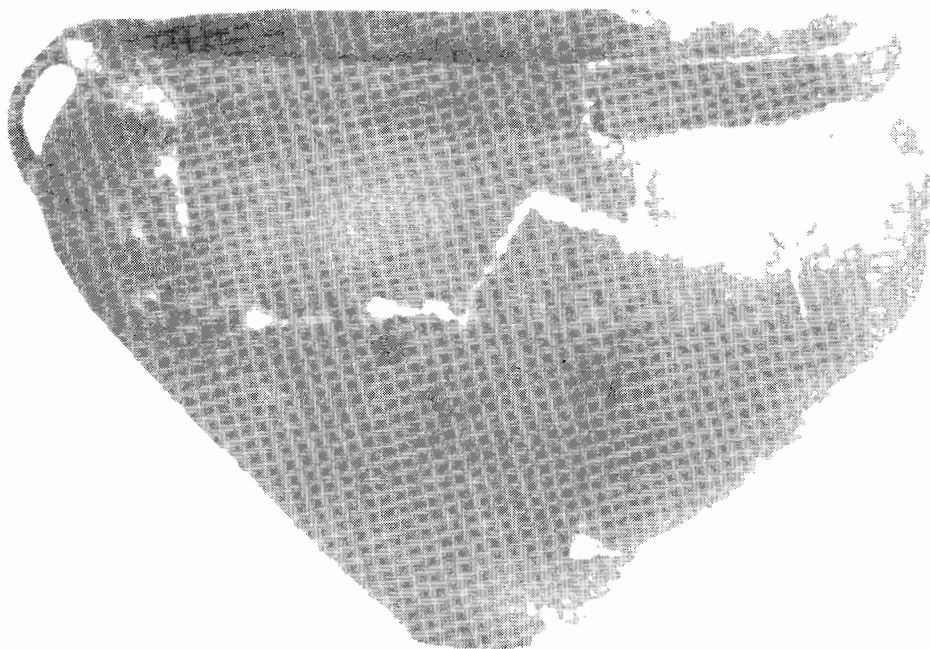
Pe scurt, se poate admite cu suficient temei că Sarmatae Argaragantes i-au subjugat nu numai pe unii membri mai săraci ai populației Sarmatilor Iazigi, ci și pe Daco-Romanii din Banat (poate și pe unii Daci liberi, antrenați de invazia lor între Mureș și Dunăre). Diferențierea socială s-a împletit astfel cu o dominație politică temporară. Impotrivirea Limiganților (termen sub care au fost incluși toți cei supuși de Argaragantes, deci și de Daco-Romanii bănățeni) dovedește continuitatea Daco-Romanilor în Banat, precum și trăinicia romanizării lor (de vreme ce se distingeau de «barbari» și preferau să stea în Imperiul Roman decât să stea cu aceștia).

Iată cum prezența Sarmatilor se constituie într-o dovadă a continuității Daco-Romanilor după retragerea aureliană, în Banat. Nu știm ce se va fi întâmplat cu membrii sarmați ai Limiganților, dar se poate presupune că au fost asimilați de Daco-Romani (soarta și lupta lor comună putea favoriza un atare proces), ei intrând definitiv în «compoziția» elementului daco-roman bănățean. Se poate ca la venirea Hunilor, în 376 d.C., când s-a pecetluit soarta Sarmatilor (a Iazigilor între Tisa și Dunăre și a Alanilor subjugăți de Huni. Roxolanii dispăruseră între timp)¹⁴, să se fi produs deja o anumită asimilare a Sarmatilor Iazigi din Banat în masa Daco-Romanilor.

3. Rolul cultural și spiritual. Ipoteza formulată de noi cu privire la posibila asimilare a unei părți din Sarmatae Limigantes de către Daco-Romani în Banat este încurajată și de faptul că, spiritual, se crease tocmai o posibilitate de apropiere între cele două neamuri diferite, prin intermediul încreștinării.

Cu destul de mult timp înainte de evenimentele din anul 332, apologetul Tertulian (c.160-240) scria în lucrarea *Împotriva Iudeilor*: «Hristos stăpânește și în ținuturile Sarmăților, Dacilor, Germanilor și Sciților»¹⁵. Evident, nu era vorba încă de o creștinare totală, dovadă fiind faptul că teologul Origen din Alexandria (c.185-254) preciza că foarte mulți dintre Daci, Sarmăți și Sciți n-au auzit cuvântul Evangheliei (ceea ce denotă totuși că unii îl auziseră)¹⁶. Acei «foarte mulți» dintre Daci care nu auziseră cuvântul Evangheliei vor fi fost cu precădere Daci liberi, în vreme ce majoritatea Dacilor creștini din vremea respectivă trebuie să fi fost în Dacia Romană (deci și în Banat, unde au rămas și după 271 d.C., când s-a produs invazia Iazigilor în acest teritoriu).

În vremea împăratului Constantin cel Mare, au fost trimiși misionari la Sarmăți și Goți, deci și în ținuturile dacice, unde aceștia se infiltraseră: «Sous le règne de Constantin..., le pays des Sarmates et celui des Goths, reçurent les missionnaires de l'Évangile»¹⁷. F. Mourret și J. Carreyre precizează: «Quant aux peuples Goths et Sarmates, il est vraisemblable que leurs origines chrétiennes se rattachent aux terribles invasions dont ils affligèrent l'empire vers le milieu du IIIe siècle. De leurs expéditions en Asie Mineure il ramenèrent, entre autres captifs, des chrétiens, qui leur enseignèrent la doctrine du Christ»¹⁸. Deci o sursă a creștinării au constituit-o prizonierii de război, alți reprezentând-o misionarii. Putem însă admite, logic, că o a treia

Vas de tip bastarnic descoperit la Poienești, județul Vaslui

sursă, cel puțin în Banat, trebuie să o fi constituit Daco-Romanii încreștinați. Întrucât limba latină era limba creștinilor de aici, nimic mai logic ca Sarmatații creștini să fie integrați treptat în masa Daco-Romanilor creștinați.

În afară de această apropiere spirituală daco-sarmată, care probabil s-a manifestat în sensul dinspre Daco-Romani spre Sarmatați, o altă zonă de influență a constituit-o cultura. Aici influențele au fost reciproce, dovadă fiind cultura materială Poenești-Chilia. Astfel, Carpicii au împrumutat vasele cu toarte în formă de animale patrupede și oglinda de metal cu mâner lateral, având podoabe în relief. În schimb, alte forme de ceramică sarmatică au fost influențate de ceramica dacică. Sarmatații se remarcă prin priceperea lor în făurirea podoabelor. Aduceau din Golful Persic mari cantități de coraliu, din care făureau «perle». Alte «perle» erau create din sticlă, chihlimbar și pietre semi-prețioase, fiind purtate în șirag la gât sau cusute pe poalele veșmintelor. (Nu este exclus ca obiceiul răspândit și astăzi în unele locuri din România, de a coase mărgelile pe hainele țărănești, să fie de proveniență sarmată). Nu numai femeile, dar și bărbații sarmatați purtau fibule (agrafe), iar copiii morți aveau lângă ei clopoței de bronz. Buni meșteșugari, Sarmatații realizau arme de primă valoare: pumnale cu inel la mâner și gardă, săbii scurte, coifuri, platoșe, lănci etc¹⁸. Aveau deci un nivel meșteșugăresc relativ egal cu al Dacilor liberi. Ei nu atingeau gradul de civilizație al Daco-Romanilor, spre exemplu în domeniul arhitecturii, în care erau ca inexistenți, în vreme ce în Dacia Romană înfloreau orașele cu mari construcții. De fapt, în domeniul arhitecturii, ca și în cel al științei, Sarmatații au fost inferiori chiar și Dacilor liberi. Oricum, ei au fost un popor destul de civilizată și de pașnic pentru acele vremuri aspre. Așa se explică de ce s-a reușit o conviețuire și chiar o alianță parțială daco-sarmată, fără ca Dacii liberi să dea înapoi cu civilizația în urma acestei vecinătăți. A fost o vecinătate care temporar a folosit Dacilor liberi, în orice caz le-a favorizat conservarea politică și culturală.

În concluzie, veniți la hotarele Dacilor în circa 100 a.C., Sarmatații nu aveau să mai plece de aici până în 376 d.C., când au căzut sub dominația Hunilor. Aproape 500 de ani ei au influențat politic, militar, cultural și în alte domenii existența Daco-Geților (înainte și după cucerirea romană și după retragerea aureliană).

A fost o influență negativă sau pozitivă? Răspunsul nu permite echi-voc: în linii mari a fost pozitivă, fie direct, fie indirect. Faptul că Sarmatații s-au prăbușit la migrația Hunilor se datorează, după opinia noastră, statutului lor de «oameni ai stepei». Aceștia nu puteau rezista unor mase mari de năvălitori călări. Daco-Romanii și Dacii liberi, în schimb, se «aninau» de munți, erau obișnuiți să se retragă în uriașele păduri și masive carpatine, de unde nici-o năvală nu-i mai putea izgoni. În plus, dezvoltaseră o civilizație superioară tuturor migratorilor, având astfel forța necesară de asimilare a oricăror elemente străine rămase printre ei.

NOTE

672. 1. Strabo, VII, 307, în *Istoria României*, redacție colectivă, Ed. Academiei, București, 1960, p. 672.
2. *Istoria României*, vol. I, ed.cit., pp. 672-673.
3. Tacitus, *Annales*, XII, 29-30 și *Historiae*, I, 79, în *Istoria României*, p. 673; vezi și p. 448.
4. Pliniu cel Bătrân, *Naturalis Historia*, IV, 80-81, în *Istoria României*, p. 264.
5. *Istoria României*, vol. I, pp. 264-265.
6. *Ibidem*, p. 265.
7. *Ibidem*, p. 674.
8. *Ibidem*, p. 265.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*.
11. Vezi: Aurelius Victor, *Caesarea*, 39, 43: «Carporum natio translata omnis in nostrum solum»; *Consularia Constantinopolitana (Monumenta Germaniae Historica*, IX, 230), la anul 295: «Carporum gens universa in Romania se tradidit»; Lactantius, *De mart. persec.*, 38, 6, în *Istoria României*, p. 685; I. Nestor arată că afirmarea mutării totale a Carpilor este exagerată.
12. *Istoria României*, I, pp. 674 și 678.
13. *Ibidem*, pp. 657-659 și 681-682.
14. Ambrosius redă astfel momentul: «Chuni in Halanos, Halani in Gothos, Gothi in Taifalos et Sarmatops insurrexerunt» (*Expositio Evangelii secundum Lucam*, X, 10, în *Istoria României*, p. 696; vezi și pp. 673 și 680).
15. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 18.
16. Origen din Alexandria, *Comentariul 39 la Evanghelia de la Matei*, 24, 14.
17. F. Mourret, J. Carreyre, *Précis d'histoire de L'Eglise*, tome I, (30-1124), Librairie Bloud et Gay, Paris, 1924, p. 164.
18. *Ibidem*.
19. *Istoria României*, I, pp. 676-680.

Incontro con

GIUSEPPE COSTANTINO DRAGAN
Presidente Centro European Studi Traci

IL MONDO DEI TRACI

- ALLA RISCOPERTA DELLE RADICI CULTURALI DELL'EUROPA -

Presenta

SANDRA ZAMBELLO
Presidente UNESCO Club di Verona

VERONA
Circolo Ufficiali di Presidio
Castelvecchio - Venerdì, 31 maggio 1991 - ore 18

DOCUMENTI EPIGRAFICI NEL COMUNE IDIOMA IN ITALIA E NEI BALCANI

Nermin Vlora Falaschi

La scienza è incontro, non scontro di idee. Se questo principio fosse stato rispettato evitando fazioni e sopraffazioni, l'intera umanità avrebbe raggiunto un livello di progresso armonico superiore.

Da oltre dieci anni il mio interesse è rivolto alla paleografia pelasgo-illiro-traco-etrusca.

Per interpretare le iscrizioni euro-mediterranee mi sono servita della parlata popolare dell'attuale albanese, che, quasi inalterata, corrisponde alla lingua dei nostri comuni antenati, i Pelasgi.

Per comprendere il fenomeno della conservazione di questo idioma nei millenni mi sono avvalsa degli autori classici, da Omero in poi, e degli studiosi che via via nei secoli si sono interessati a questo argomento.

Oggi vorrei citare il pensiero di studiosi forse non tanto conosciuti in Italia, ma non per questo meno validi e, dato che siamo in Italia e in una delle sue più belle città da sempre culla di cultura e progresso, desidero dare la precedenza a un sacerdote italiano, Emidiò Luzi da Fermo, che nel 1874 portò a termine un'indagine molto approfondita: «Epoca Eroica», presentata il 17 maggio di quello stesso anno alla Società Storico-Archeologica delle Marche.

A proposito dei Pelasgi, Emidio Luzi afferma:

«I Pelasgi furono i più antichi abitatori della nostra Italia, che percorsero guerreggiando, regnando e rendendo culto. Venendo a noi divisi in tante tribù, si stabilirono in molti luoghi della Penisola, dando a ciascuna regione occupata il nome del proprio capitano. Quindi è, che aborigeni Umbri, Ausonii, Oscii, Bruzii, Rutuli ed Enotri, sono i primi nomi degli Italiani, significanti un sol popolo originario, solamente diviso nel governo, quantunque simile nei costumi».

Inoltre quest'erudito sacerdote sottolinea fra l'altro:

«I Pelasgi... appellati *divini* da Omero, che eressero le molte borgate dei Latini, dei Sabini, degli Ausonii, a poco a poco vennero soverchiati e defraudati perfino dell'onore di essere stati i primi civilizzatori d'Italia e creatori delle arti e dei mestieri».

Emidio Luzi, parlando di arti, evidentemente vi comprendeva anche l'alfabeto, poichè non vi è dubbio che con l'alfabeto dei Pelasgi si legge e si capisce l'etrusco e le antiche iscrizioni dei Balcani, ad esclusione del greco che in realtà è un adattamento di quell'antico alfabeto ai vari dialetti degli Elleni.

L'ingegnoso popolo pelasgico abitava i territori successivamente occupati dalle varie tribù elleniche già molti secoli prima del loro arrivo e infatti sappiamo da Erodoto che quei territori si chiamavano originariamente *Pelasgia*.

Comunque, da Plinio il Vecchio sappiamo che furono i Pelasgi a portare l'alfabeto anche in Italia.

Al riguardo non meno interessante è l'informazione che ci viene da Diodoro

il Siculo, contemporaneo di Cesare e di Augusto. Egli scrive che l'alfabeto pelasgico fu usato da tutti i poeti pre-omerici e conferma che i Pelasgi furono i primi a portare in Europa l'alfabeto fonetico.

E' noto che il famoso santuario di Dodona in Epiro oltre ad essere il centro religioso dei Pelasgi, degli Illiri, dei Traci, era anche il loro centro economico e sociale. Secondo le cronache raccolte nel secolo scorso, Dodona era già fiorente fin dal III° millennio a.C.

Qui occorre osservare per inciso un fatto inspiegabile: il Governo greco non lascerebbe eseguire scavi archeologici nell'Epiro impedendo così di portare a conoscenza dell'umanità molte verità occultate nel sottosuolo di Dodona e di altre città della zona che furono importanti nell'antichità.

Nel 1976 si levarono vivaci proteste per questo divieto e il prof. Pierre Cabanes, docente all'Università di Clermont-Ferrand, che per quanto ha potuto ha studiato a fondo le iscrizioni di Dodona, e di Butrinto in Albania, ha espresso la sua amarezza con queste parole: «Pare incredibile che un santuario tanto onorato nell'antichità debba restare in attesa di scavi importanti e sistematici che darebbero ogni anno nuove scoperte agli archeologi e agli storici».

Anche noi non possiamo astenerci dal riconoscere che è un vero peccato che questo atteggiamento negativo di Atene impedisca di fare luce sulla storia remota, poichè Dodona e i suoi paraggi sono una fonte ricchissima di conoscenza.

Nel 1864, durante un'escursione presso il villaggio di Melingus, Ismail Kemal Vlora notò alcune rovine dominate dal Monte Tmarus e circondate da querce secolari. Ricollegandosi agli studi classici compiuti al Ginnasio Zosimea di Janina, egli individuò in quel luogo il famoso santuario che su queste indicazioni fu poi scoperto da Costantin Karapanos, un suo amico di Valona.

Le scoperte si sono successivamente moltiplicate, rivelando inattese grandiosità. E' apparso, per esempio, il teatro di questo capoluogo dei Pelasgi, tutto costruito in pietra, con 55 file di gradinate capaci di ben 120.000 posti, mentre quello di Atene era in legno e ne aveva 17.000.

Speriamo dunque che questo incomprensibile veto venga rimosso e che Dodona possa raccontarci molte altre meraviglie dei «divini» Pelasgi, i nostri illustri antenati.

Giordano Bruno (1548-1600) attribuendo una comune origine pelasgica alle varie popolazioni che rappresentano i pilastri della cultura antica, così si esprime:

«Il palazzo del pensiero dell'umanità è stato costruito su queste colonne: gli Egizi, gli Assiri, i Persiani, gli Indiani, i Traci...»

In effetti questa comune base porta anche ad una comune fioritura culturale nonchè linguistica, come si potrà constatare più avanti, attraverso le iscrizioni.

Intanto conviene citare l'opinione di alcuni studiosi balcanici, per poi meglio comprendere l'affascinante fenomeno di una lingua comune in tutta l'area mediterranea. Da queste citazioni escluderemo volutamente gli studiosi albanesi, onde garantire la massima imparzialità di informazione, dato che tutte le iscrizioni in esame si interpretano attraverso la lingua dei Pelasgo-Illiri, cioè *Pelasgo-Liberi*, che, come si è già detto, sopravvive proprio nella parlata popolare albanese.

Nel 1969, durante il Simposio Panslavista dei Balcani, gli studiosi jugoslavi Mate Suiç, Shime Matoviç e Olga Suiç, hanno espresso unanimamente questo con-

cetto: «Senza l'antica cultura illirica non è possibile neanche immaginare la fonte della cultura e della vita nazionale nostra e neanche l'etnogenesi dei Croati nella loro antica patria».

Anche l'illirologo jugoslavo Alexander Sticevič è categorico nell'affermare che gli esperti desiderosi di essere precisi nello studio degli Illiri devono necessariamente conoscere la lingua albanese. Egli sostiene che gli Illiri non appartengono soltanto al passato, poichè nei Balcani l'elemento illirico è ancora vivo, e aggiunge: «Quindi è impossibile scrivere la storia delle popolazioni dei Balcani senza conoscere a fondo il substrato culturale illirico... ed è precisamente per questa ragione che gli Illiri rappresentano ancora oggi un tema di attualità per l'intera Europa».

Lo storico turco Sulejman Kulça sostiene che «*nel mondo attuale gli Albanesi sono rimasti gli unici membri autentici della famiglia dei Pelasgi*».

Nella grandiosa opera del Prof. Skender Rizaj dell'Università del Kosovo, a Prishtina, in Jugoslavia, intitolata «Il ruolo dei Pelasgo-Illiri-Albanesi nella Creazione della Nazione e della Cultura», si trovano esaurienti e particolareggiate notizie sui Pelasgi, con la citazione della fonte di ogni informazione. Oltre che in Jugoslavia, Rizaj ha effettuato le sue ricerche anche in Asia Minore e, grazie alla sua perfetta conoscenza delle lingue slave, del turco e dell'albanese, ha potuto realizzare un'opera veramente originale e di grande valore.

Vediamo ora di analizzare alcune iscrizioni etrusche, affini nel significato e nel concetto con altre iscrizioni, sia in Italia che in Albania, e anche altrove.

LE «RUNE» (KAH RUN)

Le *rune* erano scritte sacre incise prevalentemente su legno dai popoli germanici, dai Romeni, dagli Scozzesi e in generale dagli Scandinavi. Di queste *rune* si sono conservati pochi esemplari, data la deperibilità del legno rispetto alla pietra. Ancora oggi la parola *rune* significa *conservare* in albanese.

A Tarquinia ci sono tombe stupende con dipinti e iscrizioni. In una di esse si trova ripetutamente la parola *rune*.

Scendendo in una data tomba appare dipinta una porta con due personaggi ai suoi lati. L'iscrizione di destra purtroppo è illegibile, ma quella a sinistra è molto chiara, come dimostra la figura.

!7V9A↓
V↓N?V↓
21J

Pelasgo-Etrusco

A↓ = KHA
 n v q = RUN
 n v ↓ = KHUN
 v ↓ = KHU
 ʒ / j = LIS

Albanese

Kah
 run,
 kund
 ku
 lis

Italiano

Verso
 la conservazione,
 luogo
 dove è
 la fiera casata.

La parola *lis* in questa iscrizione ha il significato etnografico di *discendenza dalla stessa casata*. Come aggettivo, *lis* assume il valore di attributo personale, così per esempio: *esht lis*, letteralmente «è una quercia», significa «uomo solido, onesto, fiero». Ha inoltre un significato composto per esprimere «la fierezza della stirpe», come nelle locuzioni: *lisi i gjinise* = «la quercia della genesi», oppure *lisi gjakut* = «la quercia del sangue».

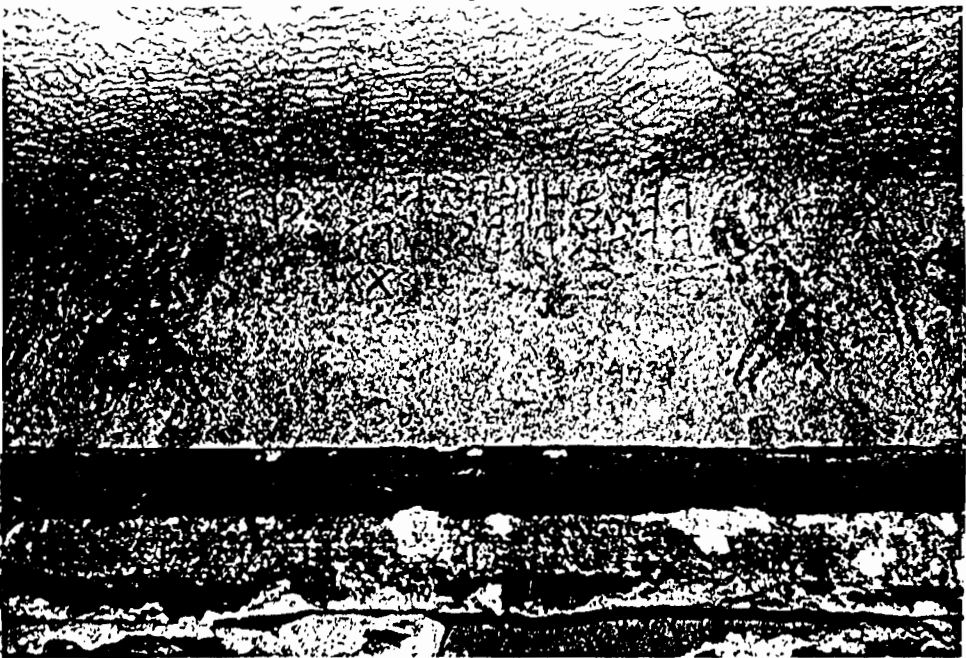
La porta (*dera*) in albanese è simbolo di «casata». Si può dire *dera e madhe* = «la grande casata», oppure *ju mbyll dera* = «gli si è estinta la casata». D'altra parte non si può scartare l'ipotesi che le porte rappresentino il passaggio da una vita all'altra. E *Kah-run*, che diventa Caronte in italiano, accompagna le anime verso «la conservazione dell'eternità».

Di fronte all'ingresso della tomba, in fondo alla scala, appare un'altra porta uguale alla prima, con la cornice ornata di pitture floreali. Ai due lati è dipinto Caronte. Al di sopra della figura di destra si distingue bene la scritta *Kah (verso), run* (conservazione).

Una delle tombe più interessanti di Tarquinia, sia per quanto riguarda la ricca paleografia, sia per l'insieme degli emblemi floreali che con la loro eloquenza pittorica destano stupore ed emozione, è la Tomba di Venth (in albanese *vend è il luogo per eccellenza*, cioè la patria).

Fra i tanti che ci sono, leggiamo questo bel ricordo di un personaggio importante, tanto da essersi meritata la testimonianza della Dea Vend, incaricata di condurre i martiri nel paradiso degli eroi, e di Kah-run che apre le porte verso l'eterna conservazione.

Questa iscrizione è degna di una particolare attenzione, anche perchè termina «*iu ru*» cioè con il verbo passivo di *rune*.

HAJD:RVJET:RAHIAJET
 IIXX VQVI ZQTA:IA

<i>Pelasgo-Etrusco</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
𐌆𐌆𐌆 = FEL	Fal	Offerto
𐌆𐌆𐌆 = ANI	ana	da parte
𐌆𐌆𐌆 = NAS	nash,	di noi,
𐌆𐌆 = FE	<i>me</i> fe	<i>con</i> fede
𐌆𐌆𐌆 = LUS	lus:	prego:
𐌆𐌆𐌆𐌆 = CLAN	klanve	ai familiari
𐌆𐌆 = AI	ai	egli
𐌆𐌆𐌆𐌆 = I AFRS	i afert	vicino
𐌆𐌆𐌆 𐌆𐌆 = IU RU	iu ru	si conservò
𐌆𐌆𐌆𐌆 = XXII ?	22 ?	22 (anni?)

CAE (*qaje*) = PIANGILO, COMPIANGILO

Al Museo Archeologico di Viterbo si trova un sarcofago con una figura umana distesa sul coperchio. In corrispondenza dei piedi è incisa questa brevissima iscrizione:

I - 𐌆𐌆𐌆

In realtà non è affatto il nome di *Caio*, come qualcuno affrettatamente ha voluto affermare: questa epigrafe così concisa richiede un lungo commento, perché racchiude in se stessa un ampio concetto. CAE, *qaje* in albanese, letteralmente significa «*piangilo*», ma in questa iscrizione, come del resto in altre che vedremo in seguito, il suo significato è molto più importante, poiché non lacrime di pianto si chiedono al Signore, ma *compassione, misericordia, benevolenza*. E questo si deduce da quella solitaria «I» che segue la parola CAE e il cui significato è «Dio».

Nella Divina Commedia (Paradiso, XXVI, 133-134), Dante ce lo conferma in questo modo:

«Pria ch'io scendessi all'infernale ambascia,
I s'appellava in terra il sommo Bene...».

Jacopo Della Lana, il letterato bolognese del XIV° secolo che commentò per intero la Divina Commedia, annotò:

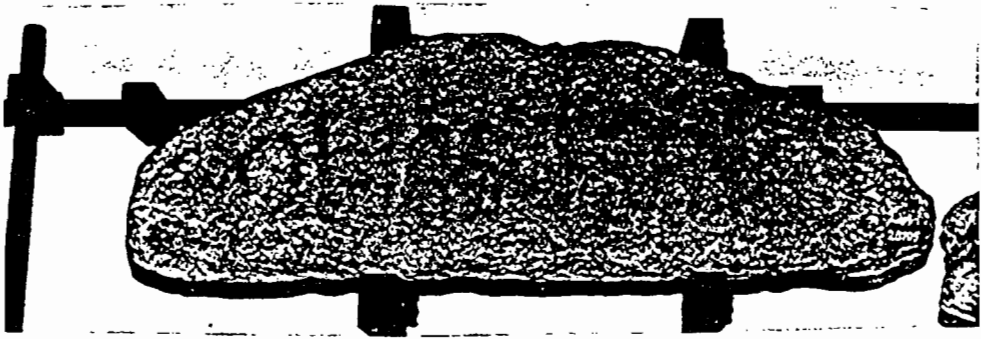
«...coe in soa vita Deo s'appellava I. Il primo nome
per lo quale Adamo nominò Iddio fu I...»

E' interessante osservare che nella lingua turca, come in quella giapponese e coreana, e forse in altre orientali, «i» significa *bene*. In turco, «*i adam*» sta per *persona buona, perbene*.

Quando ci si trova di fronte a coincidenze di questo genere, è difficile non tenere in considerazione la tesi di Alfredo Trombetti sulla monogenesi di tutte le lingue.

Comunque, nel commentare e analizzare il termine CAE è opportuno rivolgerci anche a due iscrizioni che si trovano al Museo Archeologico del Vaticano.

La prima si presenta al plurale: CAINE (in albanese *qajnë*), e la seconda al passivo: CAES (*qaesh*).

--- O M A P I E H I A D

Pelasgo-Etrusco

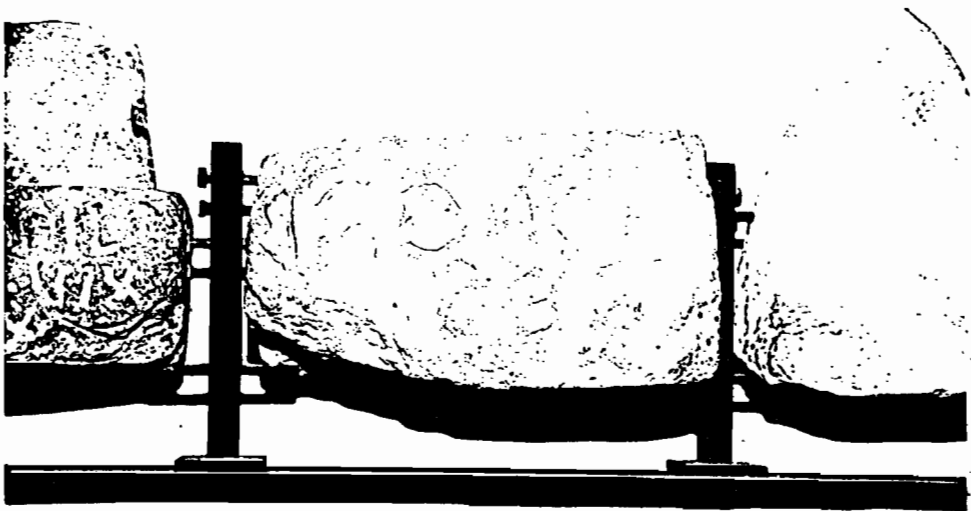
Albanese

Italiano

EHIA D = CAINE
O M A P I = I RAMO...

Qajnë
i ramë...

Piangono
il caduto...

--- A D N O A
CAE ?

Pelasgo-Etrusco

ΑΟΝΑΑ = ARNOA

.....
ΖΑΑΟ = CAES

Albanese

(*riga*) Arnoia

.....
qaesh

Italiano

Dal Creatore

.....
sei pianto

E' interessante notare che anche a Durazzo, in Albania, è stata scoperta una lapide tombale dove appare la parola KAIE, *piangilo*:

ΓΑΙ Ε ΚΑΙΕ Ι Ε
ΑΝΚ ΛΕΝΕΙΤΗ
ΧΡΙ Ε ΤΕ ΧΑΙΡΕ

Pelasgo-Ilirico

ΓΑΙ = GAI

Ε = E

ΚΑΙΕ = KAIE

ΙΕ = IE

ΑΝΚ = ANK

ΛΕΝΕ = LENE

ΙΤΗ = ITH

ΧΡΙ = HRI

Ε = E

ΤΕ = TE

ΧΑΙΡΕ = HAIRE

Albanese

Gajle

e

qaje:

je

me ankth,

lene

në ith,

hiri

e

te

Hairi

Italiano

Dispèrati

e

piangilo:

sei

angosciato,

affidalo

alla terra calda,

alla grazia celeste

e

al

Bene.

Questo interessante concetto filosofico ha una notevole importanza non solo per il suo contenuto, ma anche per le molte parole che si ritrovano in varie iscrizioni etrusche, cioè nella Penisola Italica, e che testimoniano la lenta trasformazione della lingua pelasgo-illirica, attraverso l'etrusco e quindi il latino, nell'italiano e nelle lingue affini.

Oltre a CAE, nelle iscrizioni etrusche si ha spesso la parola LENE, *lascialo*, HIRI, *grazia celeste*, E,e. L'espressione HAIR, *per il bene*, così comune in Illiria, finora non è apparsa in nessuna iscrizione in Italia, mentre esiste tuttora, oltre che identica nell'albanese, nell'inglese, *hail*, nel tedesco, *heil*, nel greco, *haire*, e nel turco, *hairli*.

TUT = *spavento* - TUTNASH = *dagli spaventati*

Al Museo Archeologico del Vaticano, forse l'iscrizione più bella e più completamente leggibile appartiene a un'urna ornata con putti che rincorrono cigni

svolzzanti. Ai due lati l'urna presenta fiori stilizzati retti da una figura umana dalle gambe incrociate, assimilate fino a trasformarsi in una base che sostiene tutto l'insieme. E l'insieme di questo ornamento fa da cornice al pensiero filosofico dedicato ad una bella figura femminile che, adagiata su un cuscino, volge lo sguardo verso spazi infiniti:

MANIVT:EDAJ
 JJJARIJAOAJ
 AQBA

<i>Pelasgo-etrusco</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
EDAJ	Largë	Lontano
MANIVT	tutnash	dagli spaventi
AOAJ	lata	tra ornamenti scolpiti
ARIJ	a lisa	e querce
JJJ	shkeli	è scesa
AQBA	a afra	la vicina.

Lontana dagli affanni terreni, in un'urna ornata di incisioni e circondata da querce, riposa la persona vicina al nostro cuore.

L'interesse che desta questa urna è notevole: non solo per il linguaggio così uguale all'albanese di oggi, non solo per il modo come sono espressi sentimenti e concetti di pace come ci piacerebbe intendere ancora ai nostri giorni, non solo infine per aver conservata intatta la sua bellezza fin da una remota antichità, ma soprattutto per la conferma di una cultura e di una tradizione comune nell'area euro-mediterranea.

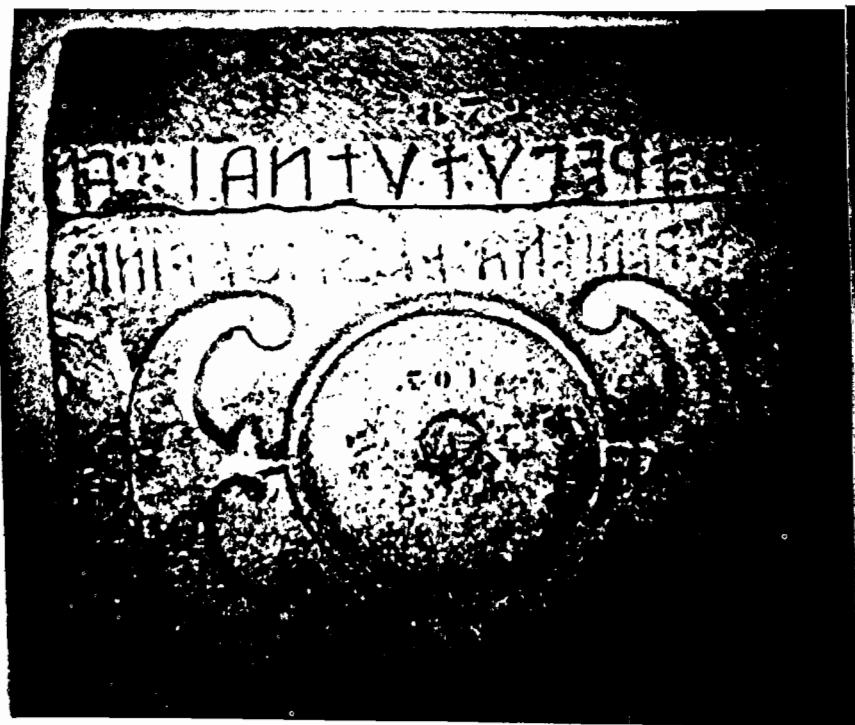
In questa iscrizione, breve ma significativa, si osservano tre parole presenti pure a Chiusi, Firenze e Perugia: TUT, LISA e SCELLI.

Mentre a Perugia è scritta per intero, qui la parola SCELLI (in albanese *shkelli*) cioè *scese*, è stata resa scrivendo solo le consonanti, un metodo niente affatto inconsueto: SCL.

Su un'urna al Museo Nazionale di Chiusi vi è un'iscrizione abbastanza lunga con la parola TUT, *spavento, affanno*. Onde evitare perplessità, conviene precisare che la forma TUTNASH che appare al Museo Vaticano è ablativo plurale e significa *dagli spaventati*.

Vediamo ora l'iscrizione di Chiusi che contiene il termine TUT.

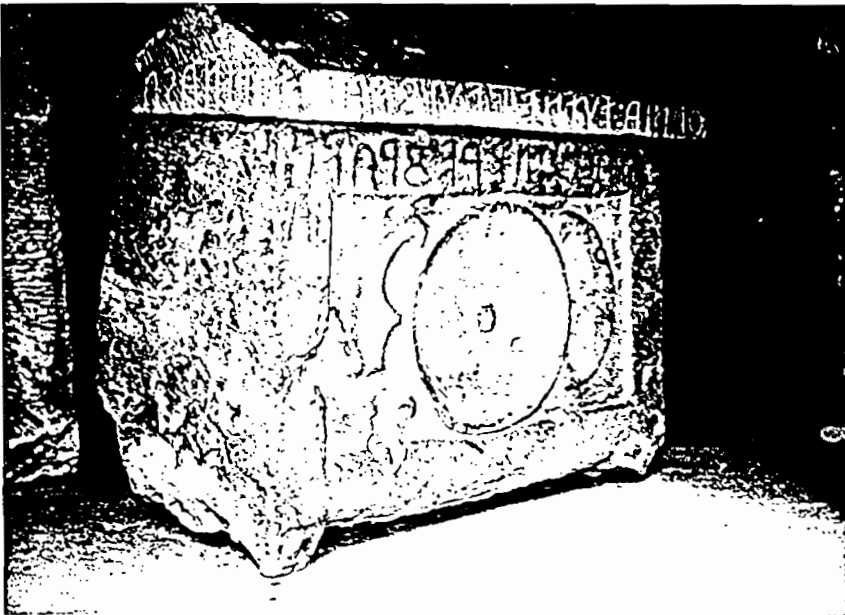
Purtroppo si tratta di un messaggio molto triste che rivela la rassegnazione degli Etruschi a una fine ineluttabile, che non risparmia nemmeno la gioventù (RINIA):

LO:TPREY.TVTNAI:LAN
 L...PEM#NA:DESE:OE PINIA

<i>Pelasgo-Etrusco</i>		<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
0J	= LO	Loc	<i>Il fratello minore</i>
Y779T	= TREPY	treti,	si è perduto,
TVT	= TUT	tut	spavento
IAN	= NAI	nai	in noi
NA7	= PAN	pan	hanno visto
...J	= L...	L...	L...
#M39	= REMZ	Ramë,	Siamo caduti,
AN	= NA	na	noi
3239	= RESE	Reze,	Etruschi,
30	= THE	dhe	e anche
Aini9	= RINIA	rinia	la gioventù.

Anche a Siena, sul coperchio di un'urna particolarmente bella, appare questa iscrizione con la parola TUT:

A2ANIT3XAN8VJ:IANVT:AINAO

<i>Pelasgo-Etrusco</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
OM9A = ARNO	Arno	Creatore/i
12139 = FEISI	fisit	della stirpe
430 = CEN	qen	erano
V3 = CU	ku	dove
1237 = FESI	feksi	sorge la luce
A214A = A LISA	a lisa	e <i>sono</i> le querce

Venendo infine alla parola SCELI, su una delle tavolette murate nell'androne dell'Università di Perugia si legge:

12322 32VA
A10V0AM
AD 3Y3J

<i>Pelasgo-Etrusco</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
32VA = Avle	Avlli	Nell'avello
12322 = SCELI	shkeli	scese,
A10V0AM = MADNOIA	Madhnia	il Grandissimo
3Y3J = LEYE	leje	permesso
AD = DA	dha	diede.

FIS = *parente* - FISI = *il parente*

Fra le tante parole ripetute che s'incontrano in queste iscrizioni etrusche dal nord al sud, come per esempio: LA = *lasciò*, LENE = *lascialo*, MATH = *grande (magno)*, MIIA = *mia*, LUS = *prego*, ARNO = *Creatore*, ANIA = *la nave*, la più comune è indubbiamente la parola FIS = *parente*, nelle varie declinazioni.

Questa parola è frequente non solo in Italia, ma perfino nell'epigrafe etrusca della Stele di Lemno, dove si ripete non meno di otto volte.

In Albania è di uso normale l'espressione FARA E FISI, cioè FARA = *il seme, la stirpe*; FISI = *i parenti*. Questa espressione significa *tutti quanti*, per esempio, dicendo: *tutti quanti sono venuti, erano andati, hanno pianto il defunto etc.*

Ebbene, questa stessa espressione l'ho incontrata su un'urna a Siena e in un'iscrizione murale all'Università di Perugia. E' evidente che nello scorrere dei secoli l'ortografia possa presentarsi leggermente diversa, tuttavia è sorprendente la sua sopravvivenza.

A Siena si legge:

A2171117.13n1m37:ANAO

<i>Pelasgo-Etrusco</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
ANPO = O ANA	Nga ana	Da parte
IMPP = FEMI	femive,	dei figli,
IN = NEI	ne,	noi,
ARIPJIA = FILIFISA	farefisi	la stirpe e i parenti

A Perugia si presenta così:

AJ:19A7:1717:AJ

<i>Pelasgo-Etrusco</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
AJ = LA	La	Lasciò
1717 = FISI	fisi	i parenti,
19A7 = FARI	fara	la stirpe
AJ = LA	la.	lasciò.

Abbiamo avuto la fortuna di essere ospiti di una Città che possiamo chiamare senza timore di smentita «La fara (stirpe) della cultura» in tutti i tempi, e abbiamo anche l'onore di trovarci riuniti in una illustre sede accademica come *La Lombardia*. Permettetemi dunque di terminare interpretando le iscrizioni di due fra i più importanti monumenti del Museo Archeologico di Firenze: *la Chimera e l'Aringatore*.

La Chimera è una composizione mostruosa costituita da un leone ruggente con la coda a forma di serpente, ripiegata sulla groppa per mordere una capra che emerge dal dorso della stessa belva.

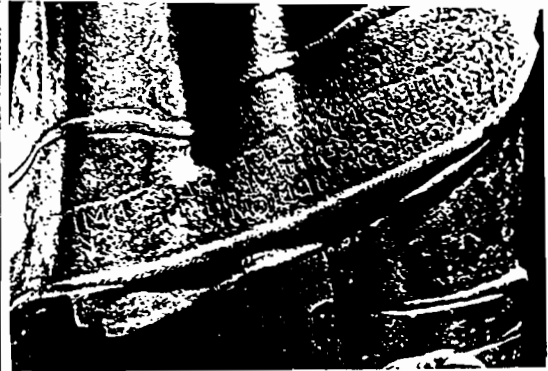
Questo mostro in bronzo, di splendida fattura, forse vuol rappresentare il male e il bene.

La statua reca incisa questa brevissima scritta emblematica dello spirito del male che cova occulto, pronto ad aggredire all'improvviso:

<i>Pelasgo-Etrusco</i>	<i>Albanese</i>	<i>Italiano</i>
MNIP = TINSH	Tinësh	Di nascosto
3 = C	kap	acchiappa
JIA = FIL	fill	subitamente

Nello stesso museo di Firenze si trova questa magnifica statua in bronzo, che nell'insieme, per l'atteggiamento e la veste, fa pensare a un magistrato romano. L'iscrizione sul bordo della toga è però scritta in etrusco con autentiche lettere etrusche.

Questo importante personaggio, che viene chiamato «l'Arringatore», sta declamando un'esortazione al coraggio:

ΜΟΙΝΕ·ΥΡΛΙΝΙΜ·ΜΕΝΙΟΥΤ

Pelasgo-Etrusco

A = A
 ΙΜΞΑΥ = VAESHI
 ΞΜ = ME
 ΜΙΝΞΤ = TELISH
 ΞΞ = FE
 ΙΑΙΞΞ = FE SIAL
 ΙΜΝΞΙΟ = CIESHI
 ΞΞ = CEN
 ΜΞΞΞΞΞ = FLERESH
 ΞΞΤ = TEC
 ΞΜΝΑΞ = SANSHL
 ΞΗΙΝΤΗ = TPNINE
 ΙΟΥΤ = TUOI
 ΜΞΝ = NESH
 ΞΙΥ = KHIS
 ΜΟΙΝΑ = FLICSH

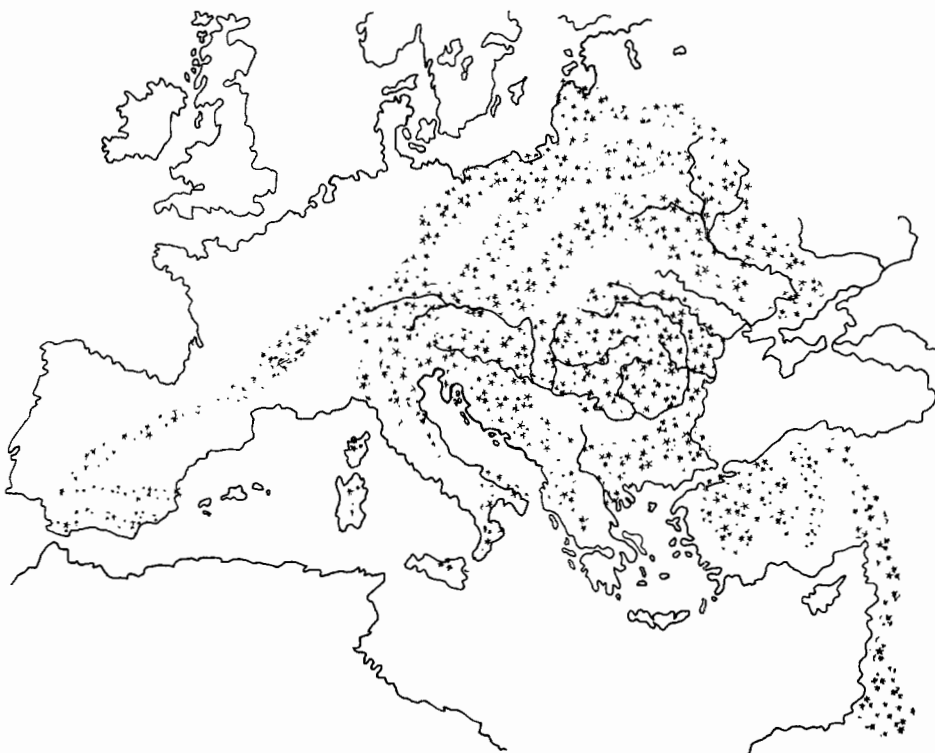
Albanese

A
 veshi
 me
 telish
 fe,
 fe ziar,
 kienshi
 cenë
 vlerësh
 tek,
 Zanash
 të prinë
 t'uroi
 nesh
 qisi
 frikësh

Italiano

E
 vestiti
 con
 armatura
 di fede,
 fede di fuoco,
 siano
 solleciti
 di valori
 unici,
 dalle Muse
 guidati
 augurando
 a noi
 cacciar via
 le paure.

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume,
după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Anton Moisin, <i>Sarmații</i>	1
Nermin Vlora Falaschi, <i>Documenti epigrafici nel comune idioma in Italia e nei Balcani</i>	9